

УДК 376:353:3.071 ("20"/91/2010"20")

Світлана Шевченко

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу історії та філософії освіти

shvchenko_s_n@ukr.net

ORCID: 0000-0002-0432-8893

Svitlana Shevchenko

PhD in Pedagogy, Senior Research Fellow,
senior research fellow department of history and philosophy of education

Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України
вул. Січових стрільців 52-Д, м. Київ,
04053, Україна

Institute of Pedagogy of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine
52-D, Sechevykh strel'tsov st., Kyiv,
04053, Ukraine

**УМОВИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ
ПОТРЕБАМИ У СПЕЦІАЛЬНИХ ШКОЛАХ УКРАЇНИ В КІНЦІ ХХ – ПОЧАТКУ
ХХІ СТОЛІТТЯ**

**CONDITIONS AND ORGANIZATION OF EDUCATION OF PUPILS WITH SPECIAL
EDUCATIONAL NEEDS IN SPECIAL SCHOOLS OF UKRAINE IN THE LATE
TWENTIETH AND EARLY TWENTY-FIRST CENTURIES**

Анотація. У статті відображено умови та організацію навчання учнів з особливими освітніми потребами у добу незалежності України; показано різновид спеціальних шкіл; розглянуто соціальний захист дітей з особливими освітніми потребами; охарактеризовано спектр послуг у спеціальних школах у навчально-виховному процесі для осіб з особливими потребами різних вікових груп; виокремлено спеціальну, соціальну і педагогічну роботу з людьми з особливими потребами, яка має забезпечувати гармонізацію та гуманізацію відносин особистості і суспільства через педагогізацію середовища людини і надання їй соціальних послуг.

Висвітлено, що на початку 90-х рр. діяльності спеціальних закладів освіти відбувалося комплектування спеціальних шкіл (шкіл-інтернатів) учнями яке здійснювало Міністерством освіти і науки, управліннями освіти і науки обласних, Київської та міських державних адміністрацій; встановлено, що направлення дітей до спеціальних загальноосвітніх шкіл здійснювалося на бажання батьків (осіб, що їх замінювали) на підставі висновків відповідних психолого-медико-педагогічних консультацій; показано, що усі діти з недорозвиненням мовлення повинні були мати висновок сурдолога; представлено 8 типів спеціальних закладів для дітей з порушеннями слуху, слабочуючих, з порушеннями зору, слабозорих, з тяжкими порушеннями мовлення, з порушеннями опорно-рухового апарату, для розумововідсталих, затримкою психічного розвитку.

Доведено, що в роки незалежності спеціальні школи мали в основному забезпечення сучасними навчально-методичними матеріалами та технічними, які розроблені у відповідності до вимог сьогодення. Охарактеризовано, що в усі часи спеціальні школи працювали на основі свого спеціального Положення чи Статуту чи режиму роботи. У кожній школі були свої вимоги щодо навчально-виховного процесу відповідно до встановленого порядку дня, тижня. До новизни, відносимо створене нове, розроблене і дійове «Положення про спеціальну загальноосвітню школу-інтернат (школу, клас) України для дітей з вадами фізичного або розумового розвитку» оскільки воно мало вагоме значення не лише для однієї спеціальної школи але й для всіх 8-ми видів спеціальних освітніх закладів України. Воно мало як теоретичну розробку спеціально роз'яснювального тексту щодо прийому і не прийому дітей, а також є практично значущим і до нині діючим основним Положенням серед спеціальних шкіл України.

Ключові слова: діти з особливими освітніми потребами; спеціальна освіта; види спеціальних шкіл; школи-інтернати; соціальний захист.

Abstract. The article reflects the organization and procedure for sending students to a special school for children with special needs in the era of independence of Ukraine. A variety of special schools is shown. Considered social protection of children with special educational needs. The range of services in special schools in the educational process for people with special needs of different age groups is described. Special, social and pedagogical work with people with special needs is highlighted, which should ensure the harmonization and humanization of the relations of the individual i society through the pedagogization of the human environment and the provision of social services.

It is highlighted that in the early 1990s, the activities of special educational institutions were completed by special schools (boarding schools) by students, which were carried out by the Ministry of Education and Science, the Education and Science Departments of the regional, Kiev and city state administrations. It was found that the referral of children to special secondary schools was carried out at the request of the parents (persons replaced) based on the conclusions of the relevant psychological, medical and pedagogical consultations. It is shown that all children with speech impairment should have an audiologist's opinion. 8 types of special institutions for children with hearing impairments, hard of hearing, with visual impairments, visually impaired, with severe speech disorders, with musculoskeletal disorders, for the underdeveloped, with mental retardation are presented.

It is proved that during the years of independence, special schools were mainly provided with modern teaching materials and technical, which were developed in accordance with the requirements of the present. It is characterized that at all times special schools operated on the basis of their special Regulations or Statute or mode of operation. Each school had its own requirements for the educational process in accordance with the established agenda, week. We refer to the novelty a new, developed and effective "Regulation on a special general boarding school (school, class) of Ukraine for children with physical or mental disabilities", since it was of great importance not only for one special school but also for all 8- we are types of special educational institutions of Ukraine. It is little like the theoretical development of a specially explanatory text on the admission of children, as well as a practically significant and effective basic provision among special schools of Ukraine.

Key words: children with special educational needs; special education; types of special schools; boarding schools; the social protection.

Актуальність дослідження. Розроблення спектру послуг щодо навчально-виховного процесу для осіб з особливими потребами різних вікових груп є одним із важливих і пріоритетних напрямів спеціальної та соціальної педагогіки, в основі якої – правові основи соціального захисту та підтримки цієї категорії населення, система державних і недержавних закладів і установ, форми, методи соціально-педагогічної роботи, соціальні технології і технології соціально-педагогічної роботи, зміст і специфіка яких визначається рівнем обмеження життєдіяльності дітей та молоді, а також повноваженнями організацій соціальної сфери тощо. Тому суспільство застосовує існуючі в ньому стандарти до потреб людей з особливими потребами для того, аби вони не почували себе заручниками обставин та обмеженої дієздатності.

У роки незалежності України правовою основою формування державної політики прав дітей із особливими потребами став принцип рівності соціальних, культурних прав і свобод усіх громадян, а саме: Декларація прав національностей України (1991), Закони України «Про освіту» (1991, 2017), «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» (1991, 2004), «Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів» (ООН, 1993); «Саламанська Декларація про принципи, політику і практичну діяльність у сфері освіти осіб з особливими потребами» і програма «Рамки дій за освітою осіб з особливими потребами» (1994), Конституція України (1996) та ін.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Історіографію дослідження склали: психолого-педагогічна теорія корекційної спрямованості навчання, виховання та розвитку дітей з особливими потребами (В. Засенко, А. Колупаєва, С. Кульбіда, І. Мартиненко, В. Синьов, О. Таранченко, М. Шеремет та ін.). Результати ґрунтовних досліджень історико-педагогічних

аспектів становлення та розвитку вітчизняної корекційної педагогіки і спеціальної психології широко висвітлюються в наукових працях українських вчених (В. Бондар, Н. Засенко, В. Золотоверх, С. Кульбіда, І. Соколянський, М. Супрун, О. Шевченко, М. Ярмаченко та ін.). Означений аспект навчального процесу дітей із особливими потребами був предметом розгляду таких українських учених: В. Засенка, Т. Єжової, С. Кульбіди, О. Таранченко та ін. Питання теорії та історії організації спеціального навчання і виховання дітей з особливими потребами завжди були предметом багатьох досліджень (В. Бондаря, В. Засенка, Є. Синьова, В. Шевченка, Л. Фомічової, М. Ярмаченка та ін.). Учені розглядали різні аспекти розвитку закладів освіти для дітей із особливими потребами, але окреслені питання потребують комплексного вивчення. Актуальність проблеми, її соціальна та практична значущість, недостатня теоретична розробленість, а також необхідність розв'язання цих питань зумовили мету дослідження статті.

Мета статті. Здійснити аналіз умов та організації навчання учнів з особливими освітніми потребами у спеціальних школах на початковому етапі незалежності України.

Методи дослідження. Нами проведено дослідження за допомогою методів аналізу, синтезу, систематизації й узагальнення.

Результати дослідження. Огляд історіографічних джерел із проблем організації та порядку направлення учнів до спеціальної школи для дітей з особливими потребами у 2000-і рр., аналіз нормативно-правових документів у галузі освіти дає можливість констатувати, що на початку 90-х рр. діяльності спеціальних закладів освіти відбувалося комплектування спеціальних шкіл (шкіл-інтернатів) учнями яке здійснювало Міністерством освіти і науки, управліннями освіти і науки обласних, Київської та міських державних адміністрацій (далі - органи управління освітою).

Нами встановлено, що направлення дітей до спеціальних загальноосвітніх шкіл здійснювалося на бажання батьків (осіб, що їх замінювали) на підставі висновків відповідних психолого-медико-педагогічних консультацій. Органи управління освітою, у підпорядкуванні яких немало спеціальних шкіл певних видів, щороку з 1 червня до 1 серпня спільно з органами управління освітою, на території яких розташована спеціальна школа потрібного виду, вирішували питання про направлення дітей до таких закладів. У «Положенні про спеціальну загальноосвітню школу-інтернат (школу, клас) України для дітей з вадами фізичного або розумового розвитку» зазначалося, що зарахування учнів до спеціальної школи проводилося, як правило, до початку навчального року наказом директора на підставі таких документів: «направлення відповідного органу управління освітою; заяви батьків або осіб, які їх замінювали; копії свідоцтва про народження дитини; висновку психолого-медико-педагогічної консультації; особової справи (витягу з особової справи) та документа про наявний рівень освіти (крім дітей, які зараховувалися до підготовчого, першого класів); індивідуальної програми реабілітації інваліда (для дитини-інваліда); довідок про стан здоров'я дитини: «Медична карта дитини» (ф. № 026/о); витяг з «Історії розвитку дитини» (ф. № 112/о) з даними про результати аналізів; копії «Карти профілактичних щеплень» (ф. № 063/о); довідки закладу охорони здоров'я про те, що дитина не перебувала в контакті з хворими на інфекційні хвороби або бактеріоносіями» (Про затвердження..., 1993:1).

Також встановлено, що усі діти з недорозвиненням мовлення повинні були мати висновок сурдолога. Для зарахування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, окрім зазначених, подавалися документи, передбачені пунктом 37 Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затвердженого

постановою Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 № 866 (Про затвердження..., 1993:1). Документи, необхідні для зарахування дитини до спеціальної школи, подавалися особисто батьками або особами, які їх замінювали. Так відбувалося іще і 120 років тому. Це підтверджують архівні дослідження з історії «Київської школи-притулку для глухонімих» (В. Шевченко, 2010:3; С. Шевченко 2009:65), згодом - спеціальна загальноосвітня школа-інтернат № 6 для глухих дітей м. Києва і нині – Комунальний загальноосвітній навчальний заклад I-III ступенів «Навчально-реабілітаційний центр 6 для дітей з порушенням слуху та мовлення». На сьогодні цей заклад має історичне походження. 120 років тому удосконалювався на базі «школи-глухих» чистий усний метод Н.К. Паткановою-Кранковською з раннього віку навчання. Вона була активним пропагандистом раннього навчання «глухонімої дитини» звукової мови. Це мало велике значення у розвитку навчання звукової мови глухих та і взагалі у розвитку сурдопедагогіки. У той час це був один із небагатьох закладів на Україні де став застосовуватися і вдосконалюватися чистий усний метод. І, нині сучасний заклад продовжує навчати дітей розвитку звукової мови за тими ж методами але уже у вдосконаленні, з погляду сьогодення завданнями: навчання дітей з розладами мови та мовлення; полімовне середовище; дозоване навчання за індивідуальними дозованими завданнями; творчий простір та увага до дитячих потреб. Отже, в усі часи спеціальна школа дотримувалася встановленого порядку вступу, навчально-виховного процесу, свого Статуту та встановлених вимог режиму освітнього закладу. В роки незалежності було створене нове «Положення про спеціальну загальноосвітню школу-інтернат (школу, клас) України для дітей з вадами фізичного або розумового розвитку» (1993), на підставі якого доведено, що направлення дітей до спеціальної школи відповідного виду здійснювалося за висновком

психолого-медико-педагогічних консультацій відповідно до медичних показань і протипоказань. Нами представлено 8 видів спеціальних шкіл, які користуються цим положенням. Розглянемо їх:

1. До спеціальної школи для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату зараховувалися діти 6(7) років, які самостійно пересувалися, не потребували індивідуального догляду, з такими захворюваннями: «церебральні паралічі; наслідки поліомієліту у відновному і резидуальному станах; артрогрипоз, хондродистрофія, міопатія, наслідки інфекційних поліартритів; інші вроджені і набуті деформації опорно-рухового апарату» (Про затвердження..., 1993:1).

Діти, у яких, крім рухових розладів, констатовувалася затримка психічного розвитку та розумова відсталість, виокремлювалися в окремі класи в складі цієї школи. За наявності відповідних умов та кадрового забезпечення у спеціальній школі могли навчатися діти з тяжкими порушеннями опорно-рухового апарату, які себе не обслуговували і відповідно до індивідуальної програми реабілітації дитини-інваліда потребувала індивідуального догляду та супроводу, стан здоров'я яких давав змогу перебувати в дитячому колективі згідно з рекомендованим лікарями режимом.

Не зараховувалися до спеціальної школи для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату діти, які: «страждали на часті епілептичні напади; мали стійкий енурез і енкопрез унаслідок органічного ураження центральної нервової системи; страждали на терапевтично-резистентні судомні напади, шизофренію з наявністю продуктивної симптоматики, тяжкі порушення поведінки, небезпечні для дитини та оточення; мали тяжку, глибоку розумову відсталість; яким за станом здоров'я протипоказане перебування в дитячому колективі» (Про затвердження..., 1993:1).

2. До спеціальної школи для **розумово відсталих дітей** зараховувалися розумово відсталі діти 6(7) років та діти з відповідним діагнозом з такими медичними показаннями: «легка розумова відсталість; помірна розумова відсталість; органічна деменція різного походження, яка відповідала легкій та помірній розумовій відсталості» (Про затвердження..., 1993:1).

Не зараховувалися до спеціальної школи для розумово відсталих дітей з тяжкою, глибокою розумовою відсталістю, органічною деменцією різного походження з вираженою дезадаптацією, відсутністю навичок самообслуговування: «з психічними захворюваннями, у яких, окрім розумової відсталості, спостерігалися інші тяжкі нервово-психічні порушення; з розумовою відсталістю або органічною деменцією з вираженими і стійкими психопатоподібними розладами; з розумовою відсталістю з частими денними або нічними судомними нападами; з шизофренією із стійкими психопатичними розладами; стійким денним і нічним енурезом, енкопрезом; різними відхиленнями в психічному розвитку, пов'язаними з первинним порушенням слуху, зору, опорно-рухового апарату; із затримкою психічного розвитку, пов'язаною із залишковими явищами органічних уражень головного мозку або соціальною (педагогічною) занедбаністю» (Про затвердження..., 1993:1).

3. До спеціальних шкіл для **глухих дітей** зараховувалися діти 6 (7) років, які: «не реагують на гучний голос; не реагують на голос розмовної гучності біля вуха; розрізняють окремі мовні звуки (а, о, у, р), що вимовляються біля вуха голосом підвищеної гучності» (Про затвердження..., 1993:1). Такі діти характеризуються середньою втратою слуху у мовному діапазоні понад 80 децибел частоти від 500 до 40 000 герц.

4. До спеціальних шкіл для **дітей зі зниженим слухом** зараховувалися діти 6(7) років, які: «мали середню втрату слуху в діапазоні від 30 до 80

децибел, розрізняли мову (слова і словосполучення звичайної розмовної гучності на відстані 3 метрів) і мали унаслідок часткової втрати слуху різні рівні недорозвинення мовлення; утратили слух у шкільному або дошкільному віці, але зберегли мовлення (повністю або частково); розрізняли мову розмовної гучності на відстані 3 метрів від вуха, але мали значний недорозвиток мовлення, що зумовлювало труднощі в навчанні таких дітей у загальноосвітньому навчальному закладі» (Про затвердження..., 1993:1).

Не зараховувалися до спеціальних шкіл для дітей глухих, зі зниженим слухом діти: «з вадами слуху в поєднанні з тяжкою, глибокою розумовою відсталістю; з важкими порушеннями мовлення на фоні нормального слуху (алалія, афазія та ін.); з психопатоподібними розладами; із стійким денним і нічним енурезом, енкопрезом» (Про затвердження..., 1993:1).

5. До спеціальних шкіл для дітей з важкими порушеннями мовлення зараховувалися діти 6(7) років з нормальним слухом та первинно збереженим інтелектом, які мали важкі системні мовленнєві порушення (алалія, дизартрія, ринологія, афазія, заїкуватість, загальне недорозвинення мовлення), що перешкоджали навчанню у загальноосвітньому навчальному закладі, оскільки важкі органічні порушення мовлення центрального походження, як правило, зумовлювали специфічну затримку психічного розвитку дитини. За наявності достатнього контингенту учнів з однорідними порушеннями мовлення (алалія, афазія, заїкуватість та ін.) створювалися окремі класи з обов'язковим обліком мовленнєвого рівня кожного учня.

Не зараховувалися до спеціальних шкіл для дітей з важкими порушеннями мовлення діти, які: «мали знижений слух; розумову відсталість; хворі на епілепсію, з частими денними або нічними судомними нападами; хворі на шизофренію з психопатоподібними розладами; страждали стійким денним і нічним енурезом; не обслуговували себе у зв'язку з важкими

фізичними вадами і потребували особливого догляду; мали мовленнєві порушення, що могли бути виправлені в процесі індивідуальних занять з учителем-логопедом.

6. До спеціальних шкіл **для сліпих дітей** зараховувалися діти 6(7) років: з гостротою зору 0,04Д і нижче на оці, яке краще бачить зі стерпною корекцією; з гостротою зору 0,05-0,08Д на оці, яке краще бачить зі стерпною корекцією, у разі складних порушень зорових функцій, прогресуючих очних захворювань, що призводять до сліпоти» (Про затвердження..., 1993:1).

7. До спеціальних шкіл **для дітей зі зниженим зором** зараховувалися діти 6 (7) років: «з гостротою зору 0,05-0,4Д на оці, яке краще бачить зі стерпною корекцією; при цьому враховувався стан інших зорових функцій (поле зору, гострота зору на близькій відстані, форми та перебіг патологічного процесу); з більш високою гостротою зору у разі прогресуючих або частих рецидивних захворювань, а також за наявності астенічних явищ, що виникали під час читання та письма на близькій відстані» (Про затвердження..., 1993:1).

У всіх випадках діти повинні були читати шрифт № 9 таблиці для визначення гостроти зору зблизька зі стерпною корекцією звичайним оптичним склом на відстані не ближче 15 см. Не зараховувалися до спеціальних шкіл для дітей сліпих, зі зниженим зором діти: «з розумовою відсталістю тяжкого, глибокого ступеня; з глибокими відхиленнями у поведінці; із значними порушеннями рухової сфери, які самостійно не пересуваються і не обслуговують себе; із стійким денним і нічним енурезом і енкопрезом» (Про затвердження..., 1993:1).

8. До спеціальних шкіл **для дітей із затримкою психічного розвитку** зараховувалися діти 6(7) років з уповільненим темпом психічного розвитку, але з потенційно збереженими можливостями інтелектуального розвитку. До спеціальної школи для дітей із затримкою психічного розвитку могли

зараховуватися і діти з такими клінічними характеристиками: «затримка розвитку за типом конституціонального (гармонійного) психічного і психофізичного інфантилізму; затримка розвитку соматогенного походження з явищами стійкої соматичної астенії, соматогенної інфантилізації; затримка розвитку психогенного походження у разі патологічного розвитку особистості невротичного характеру з явищами психічної загальмованості, психогенної інфантилізації» (Про затвердження..., 1993:1).

Учні із затримкою психічного розвитку, які навчалися у 1-4 класах, у міру відновлення здоров'я, досягнення стабільних успіхів у навчанні переводилися до загальноосвітньої школи за висновком психолого-медико-педагогічної консультації. Не зараховувалися до спеціальної школи для дітей із затримкою психічного розвитку діти з клінічними формами і станами: «розумова відсталість; органічна деменція різного походження; виражені порушення слуху, зору, опорно-рухового апарату; психопатія і психопатоподібні стани різного характеру; різні нервово-психічні розлади, що не зумовлюють порушень пізнавальної діяльності; педагогічна (соціальна) занедбаність, що не зумовлена порушеннями пізнавальної діяльності» (Про затвердження..., 1993:1).

До підготовчого класу спеціальної загальноосвітньої школи за висновком відповідної психолого-медико-педагогічної консультації зараховувалися діти з 6 (7) років, які не здобули дошкільну освіту або через певні обставини не готові до навчання у школі.

До 1-го класу спеціальної загальноосвітньої школи за висновком відповідної психолого-медико-педагогічної консультації зараховувалися діти з 6(7) років, які здобули дошкільну освіту. У разі, коли за висновком відповідної психолого-медико-педагогічної консультації та рекомендаціями лікарів учні спеціальної школи розпочинали навчання не з підготовчого, а з I-

го класу, строк навчання у школі I ступеня зменшувався на один рік. При зарахуванні дітей до спеціальної школи допускалося перевищення віку, установленого для загальноосвітніх навчальних закладів, на 1-2 роки. За «Положенням про спеціальну загальноосвітню школу...» стає відомо, що у разі відновлення здоров'я учні спеціальної школи за висновком відповідної психолого-медико-педагогічної консультації переводилися до іншого типу загальноосвітнього навчального закладу за місцем проживання дитини чи за вибором батьків чи осіб, які їх замінювали (Про затвердження..., 1993:1). Також маємо у випадках, коли учні мали ускладнені вади психофізичного розвитку, дисграфію, дислексію, акалькулію і не могли засвоїти програму з окремих предметів, педагогічна рада школи за поданням шкільної психолого-медико-педагогічної комісії та погодженням з батьками приймали рішення про переведення учнів на навчання за індивідуальними навчальними програмами.

Індивідуальні програми розроблялися вчителем на основі програм, рекомендованих Міністерством освіти і науки України, та робочого навчального плану закладу, погоджувалися з батьками чи особами, які їх замінювали, розглядалися педагогічною радою і затверджувалися керівником спеціальної школи. Навчальні досягнення таких учнів оцінювалися за обсягом матеріалу, визначеного індивідуальною навчальною програмою.

Мережа класів та їх наповнюваність у спеціальній школі установлювався засновником відповідно до Нормативів наповнюваності груп дошкільних навчальних закладів (ясел-садків) компенсуючого типу, класів спеціальних загальноосвітніх шкіл, груп подовженого дня і виховних груп загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів та Порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах. Спеціальна школа приватної форми власності її наповнюваність класів та груп визначався його засновником на підставі рішення педагогічної

ради з урахуванням нормативів, умов роботи закладу та пропозицій батьків або осіб, які їх замінювали, але не вище відповідних нормативів наповнюваності, затверджених Міністерством освіти і науки України (Про затвердження..., 1993:1).

Робочий навчальний план спеціальної школи державної та комунальної форми власності затверджувався відповідним органом управління освітою місцевих державних адміністрацій, а приватної форми власності - засновником за погодженням з відповідним органом управління освітою. Таким чином, розглянуті нами 8 видів спеціальних шкіл стверджують про те, що був встановлений відповідний порядок щодо прийняття з відповідними вадами дітей з особливими потребами у спеціальній освітній заклад. Встановлено, що без заключення психолого-медико-педагогічної консультації, яку обов'язково проходили всі діти з особливими потребами не приймали дітей до школи. Її висновок був основним і кінцевим підтвердженням прийому чи не прийому дітей до відповідної школи чи класу. Порядок приймання, комплектування класів, утримання учнів спеціальної школи приватної форми власності визначався керівником цього закладу відповідно до законодавства, затверджувався його засновником за погодженням з відповідним органом управління освітою. Також у «Положенні про спеціальну загальноосвітню школу...» йдеться про спеціальну школу яка могла бути як державної, так і комунальної чи приватної форм власності і діяла на підставі статуту, який розроблявся на основі Положення про загальноосвітній навчальний заклад (2000) (із змінами), «Положення...» з урахуванням виду спеціальної школи та особливостей її діяльності. У спеціальній школі був статут затверджений власником (для державних та комунальних спеціальних шкіл чи відповідним органом управління освітою, для приватної спеціальної школи погоджувався з відповідним органом

управління освітою) та реєструвався місцевим органом виконавчої влади або органом місцевого самоврядування (Про затвердження..., 1993:1).

Отже, на підставі аналізу документів, «Положення про спеціальну загальноосвітню школу...», встановлено, що у цей час працювало 8 типів спеціальних закладів для дітей з порушеннями слуху, слабочуючих, з порушеннями зору, слабозорих, з тяжкими порушеннями мовлення, з порушеннями опорно-рухового апарату, для розумововідсталих, затримкою психічного розвитку. Кожен з цих закладів був специфічним, спеціальним навчально-виховним закладом для дітей зі своїми особливими потребами. У кожному з них своя специфіка навчального процесу. І, велике значення мала відповідність дітей у цих закладах. Спеціальна освіта, завдяки різним видам спеціальних закладів, не лише розвивалася але й розвивалася відповідно до ціле направлених напрямків порушення дитини з особливими потребами. Підсумовуючи зазначимо, що «соціально-педагогічна робота з молоддю з особливими освітніми потребами – це різновид соціально-педагогічної діяльності», який за допомогою відповідних шкіл здійснював навчально-виховний та реабілітаційний процес дітей з особливими потребами та спрямовувався на створення сприятливих умов соціальної адаптації та інтеграції у суспільство молоді з обмеженими функціональними можливостями (Капська, 2003:12).

У процесі дослідження встановлено, що ефективна інтеграція дітей в суспільство можлива була лише за умови цілеспрямованої направленості дітей з особливими потребами у відповідні школи, а саме: корекційно-розвиваючого середовища, яке системно поєднує в собі медичні, психологічні, педагогічні та соціальні аспекти, сприяє саморегуляції поведінки, самореабілітації, розвитку та саморозвитку особистості. Доведено, що в роки незалежності спеціальні школи мали в основному забезпечення сучасними навчально-методичними

матеріалами та технічними, які розроблені у відповідності до вимог сьогодення. Охарактеризовано те, що в усі часи спеціальні школи працювали на основі свого спеціального «Положення...», Статуту чи режиму роботи закладу. У кожній школі були свої вимоги до навчально-виховного процесу відповідно до встановленого порядку дня, тижня. До новизни, у досліджуваний період, віднесемо створене нове і дійове «Положення про спеціальну загальноосвітню школу-інтернат (школу, клас) України для дітей з вадами фізичного або розумового розвитку» оскільки воно мало вагоме значення не лише для однієї спеціальної школи але й для всіх 8-ми видів спеціальних освітніх закладів України. Воно мало як теоретичну розробку спеціально роз'яснювального тексту щодо прийому і не прийому дітей, а також було і є удосконаленим, практично значущим і до нині діючим основним «Положенням...» серед спеціальних шкіл України.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз джерел з проблем розвитку навчально-виховного процесу дітей з особливими потребами, дав можливість визначити концептуальні засади і показати, що у досліджуваному періоді процес здобуття освіти дітьми з особливими потребами мав чітко сформоване, систематизоване навчання у спеціальних закладах освіти. Аналіз праць з досліджуваної проблеми засвідчив потребу у подальших наукових розвідках з метою вивчення й уточнення особливостей розвитку конкретних видів спеціальних шкіл в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про затвердження *«Положення про спеціальну загальноосвітню школу-інтернат (школу, клас) України для дітей з вадами фізичного або розумового розвитку»*. (1993). 136, (13 травня 1993). Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0120-93>.
2. Шевченко, В.М. (2010). Пам'ятаємо власну історію. *Наше життя*. 60, (20 травня, 2010), с. 3.

3. Шевченко, С.М. (2009). Роль Н.К. Патканової-Кранковської у функціонуванні Київської школи-притулку для глухонімих дітей в м. Києві. *Рідна школа*. 12, с. 65-72.

4. Капська А.Й. (2003). Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю з обмеженими функціональними можливостями. (За ред.). (с.146). Київ: ДЦССМ.

REFERENCES

1. *Pro zatverdzhennia «Polozhennia pro spetsialnu zahalnoosvitniu shkolu-internat (shkolu, klas) Ukrainy dlia ditei z vadamy fizychnoho abo rozumovoho rozvytku»*. [Pro zatverdzhennia «Polozhennia pro spetsialnu zahalnoosvitniu shkolu-boarding school (school, class) of Ukraine for children with physical or mental development problems»]. (1993). 136, (13 travnia 1993). Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0120-93> (in Ukrainian).

2. Shevchenko, V.M. (2010). Pamiataiemo vlasnu istoriiu. [We remember our own history]. *Nashe zhyttia*. 60, (20 travnia, 2010), p. 3 (in Ukrainian).

3. Shevchenko, S.M. (2009). Rol N.K. Patkanovoi-Krankovskoi u funktsionuvanni Kyivskoi shkoly-prytulku dlia hlukhonimyykh ditei v m. Kyievi. [The role of NK Patkanova-Krankovska in the functioning of the Kyiv school-shelter for deaf and dumb children in Kyiv]. *Ridna shkola*. 12, pp. 65-72 (in Ukrainian).

4. Kapska A.I. (2003). Sotsialno-pedahohichna robota z ditmy ta moloddiu z obmezhenyi funktsionalnyimi mozhlyvostiami. [Socio-pedagogical work with children and youth with disabilities]. (За ред.). (p.146). Kyiv: DTsSSM (in Ukrainian).